

Al ruim tien jaar heeft Aat Schaftenaar (Harderwijk, 1967) zijn 'eigen' trektelpost op de Utrechtse Heuvelrug bij Maarn. Maar steeds vaker checkt hij ook volautomatisch de trek boven zijn huis, terwijl hij slaapt. 'Als ik 's morgens de nachtelijke trekgeluiden uit de recorder op de computer zet, herken ik vaak al aan het sonogram wat er die nacht is langsgelopen.'

Kepen in vlucht.

Illustratie: Albert de Jong

'Er vliegen best vaak Ortolanen boven mijn huis!'

Voor het bezoek is het wel prettig, zo'n dag met een lekker herfst-zonnetje en een matig briesje uit het zuidoosten, maar trekteller Aat Schaftenaar kijkt toch verlangend uit naar de wolken die aan de horizon komen opzetten. 'Tegen een achtergrond van wat wolken kun je de vogels veel beter zien', zo verklaart hij zijn voorliefde voor bedekte luchten. 'Als ik op een kraakheldere dag een roepje van één Veldleeuwerik boven mij hoor, dan tik ik er dus ook maar één af. Maar voor hetzelfde geld zit die ene vogel in een groep van twintig die ik niet goed kan zien tegen de scherpe blauwe lucht.'

Aftikken betekent in het geval van routinier Schaftenaar: blind tikken op één van de twee 'multi-tellers' die hij in de zakken van zijn fleece heeft. De beide tellers hebben drie individuele telwerken, voor de in totaal zes meest algemene vogels van die ochtend, zoals Graspieper, Vink of Keep. 'Om de zoveel tijd, als er eventjes niet zoveel vliegt, zet ik de aantallen direct op de app van trektellen. nl en begin ik weer vanaf nul te tikken', legt Schaftenaar uit. 'Zo kun je dus op de website bijna live bijhouden wat er hier op mijn telpost langskomt.'

De woorden 'mijn telpost' gebruikt Schaftenaar bijna letterlijk. 'Een jaar of tien terug ben ik hier in de buurt komen wonen. Ik heb toen op Google Maps gekeken waar een geschikte telpost zou kunnen zijn. Via het satellietbeeld zag ik deze open plek tussen de bossen. De mensen hier uit de buurt vertelden me dat dit een oude aspergeakker was die nu door de particuliere stichting Den Treek wordt beheerd. Hij ligt lekker hoog, een meter of veertig boven NAP en veel vogelsoorten komen hier ook even naar beneden om te kijken of er op deze akker nog wat te halen valt.'

Midden op het veld heeft Schaftenaar inmiddels letterlijk zijn sporen nagelaten; de plek waar hij in het najaar een keer of vier per week zijn kampeerstoeltje neerzet, is helemaal kaal gesleten door de stoelpootjes in het zand. Deze ochtend zal hij overigens niet één keer op het stoeltje zitten. 'Ik gebruik hem eigenlijk alleen als ik eventjes heel stabiel door mijn 15x56 kijker naar een roofvogel wil turen. Dan moet ik de kijker heel stil kunnen houden, maar verder gebeurt er gewoon te veel om te kunnen gaan zitten', lacht hij.

Schaftenaar blijkt een trekteller uit de categorie die een Keep hoog in de lucht vlekkeloos van een Vink weet te onderscheiden. 'Als ze geluid maken is het natuurlijk helemaal een koud kunstje, al heb je dan altijd het risico dat je een paar Kepen hoort in een grote groep Vinken en dan de hele groep voor Keep verslijt. Maar het kleine vorkje in de staart van de Keep, de lichtere buik en ook het vliegbeeld helpen je vaak wel om het verschil te zien.

Bovendien vliegen Kepen wat vlotter, dus in een gemengde groep zijn het vaak de voorste vogels. En als groep vliegen ze ook wat compacter op elkaar dan Vinken.'

Ook de verschillen tussen een trekkende vogel en een 't.p.' durft Schaftenaar vrij zeker te benoemen. 'Veldleeuweriken zitten hier helaas niet meer, dus alle Veldleeuweriken die we zien zijn trekkers. Voor Boomleeuweriken ligt dat anders, die leven hier ook ter plaatse, dus dan moet je wel wat beter kijken wat ze doen.'

Schaftenaar was ooit de eerste die binnen één jaar meer dan driehonderd soorten zag in Nederland, maar dat betekent allerminst dat hij zijn neus ophaalt voor de algemenere vogels. Deze ochtend is hij bijvoorbeeld erg opgetogen over de onvoorstelbare hoeveelheid Veldleeuweriken die langskomt. Toch erkent hij ruitertijk dat hij ook de hele ochtend naar de pap staat te turen in de hoop op een krentje. 'Je weet nooit wat dat kan zijn. Gisteren had ik hier bijvoorbeeld nog een Europese Kanarie en een tijdje terug zelfs een Dwergarend. Dan wordt het uiteraard wel even druk op de trektel-app.'

DE KLEI

Wetenschapjournalist Rob Buiter maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. Foto's zijn, tenzij anders vermeld, ook van Rob Buiter

Meditatief

Een ochtend op de telpost heeft volgens Schaftenaar iets meditatiefs. 'Zelfs als het miezert sta ik hier graag in mijn eentje. Ik werk in de zorg, op een begeleid-wonenproject voor verstandelijk beperkte jongeren. Dat is een behoorlijk zware baan, dus als je dan voor je middag- of avonddienst eerst een paar uur op de telpost kan staan is dat heerlijk rustgevend.'

Sinds 2015 heeft Schaftenaar een nog rustgevender manier van trektellen gevonden: tellen terwijl je slaapt. 'Het begon met een recorder die ik 's nachts op de telpost liet staan. Dat was een methode die een jaar of tien terug door geluidenman Magnus Robb is bedacht. Nu zet ik 's avonds een microfoon op de hemel gericht in mijn tuin en laat de recorder de hele nacht lopen. Als ik dan 's morgens de hele geluidsfile op de computer zet kan ik al aan de patronen op het sonogram zien waar een vogel is langgekomen. Aan de specifieke frequenties kan ik zelfs al aardig voorspellen welke vogels er langs zijn gekomen.'

Het automatisch monitoren van de nachttrek heeft een duidelijke toegevoegde waarde, vindt Schaftenaar. 'Er zijn de nodige vogels die alleen 's nachts trekken, zoals Meerkoeten. Het zijn sowieso natuurlijk niet de eerste vogels waar je aan denkt bij de term "trekvoegel", maar ze doen het wel degelijk!' Naast die 'gewone' trekkers, blijken er ook de nodige bijzonderheden over zijn huis te komen. 'Ik heb dit jaar al een keer of zes een Ortolaan gehoord. Op de telpost is dat een extreme bijzonderheid, maar als je dan ineens hoort hoe vaak ze over je huis vliegen, dan geloof je dat eerst gewoon niet. Maar deze waarnemingen zijn echt honderd procent zeker gedetermineerd.'

Voor die determinaties werkt Schaftenaar samen met een klein legertje andere 'nachttrektellers'. 'In Nederland hebben we een mailgroep van een man of twaalf. We maken ook gebruik van buitenlandse expertise. Boven voormalig Oost-Duitsland trekken bijvoorbeeld nogal eens Woudaapjes over, dus als we over zo'n geluid twijfelen, mailen we met een groep daar. En in Azerbeidzjan zitten mensen die erg goed zijn in de nachtelijke geluiden van Klein en Kleinst Waterhoen.'

De determinatie van de nachtelijke geluiden kan evengoed nog wel hoofdbrekens opleveren. 'De Dodaars bijvoorbeeld. Op een gegeven moment ging er een onbekend geluid rond in de telgroep, dat leek op een Regenwulp met een paar tikken voor de triller. Uiteindelijk wist iemand dat geluid ook overdag op te nemen, uit een ven waar een Dodaars zwom.'

De nachtelijke geluiden hebben inmiddels zelfs een eigen hoekje op de site trektellen.nl gekregen. 'Je krijgt hiermee natuurlijk geen brede steekproef van de trek. Fitissen, Zwartkoppen en andere zangers trekken vermoedelijk bij bosjes over mijn huis, maar die houden zich stil, dus die hoor ik nooit. Van de Europese zangvogels hoor ik met name lijsters, Roodborst, een enkele keer een Blauwborst maar geen roodstaarten of Tapuiten langkomen. Ook de beide vliegenreigers, leeuweriken en Boompiepers blijken veel in de nacht te vliegen en daarbij te roepen. Verder hoor ik de nodige reigers; ik had al twee keer een Kwak boven mijn tuin dit jaar.' Volgens Schaftenaar kun je uiteindelijk wel degelijk interessante informatie uit deze, ogenschijnlijk losse waarnemingen halen, als je maar lang genoeg doorgaat. 'Ik heb bijvoorbeeld al eens gemerkt dat de piek van de dagelijkse trek van Koperwieken ergens in oktober ligt, maar 's nachts gaat dat nog tot ver in november door.' Maar los van die wetenschappelijke waarde gaat het Schaftenaar voor een belangrijk deel toch ook om de lol, bekent hij. 'Zeg nou zelf, het is toch geweldig dat ik nu weet dat er af en toe Ortolanen boven mijn huis vliegen?'

